

ETNIČKI INCIDENTI U VOJVODINI POSLE INTERNACIONALIZACIJE

Rezime

Opšti je zaključak da je internacionalizacija incidenata u Vojvodini znatno smanjila njihov broj. S druge strane, prema iskazima sagovornika na održanim grupnim razgovorima, postoji veliki broj verbalnih incidenata niskog intenziteta koji se ne prijavljuju policiji. Takođe je primetno proširivanje područja na kojima se dešavaju incidenti iz Bačke i na druge delove Pokrajine. Beogradski mediji su otvoreniji prema ovoj problematici nego pre 06.07.2004, kada je šef misije OSCE g. Mauricio Masari prvi od činilaca van Vojvodine pomenuo »sporadične etničke incidente u Vojvodini«. Posebno je loše što postoji veliki raskorak u ocenama etničkih incidenata u Vojvodini između međunarodnih organizacija, manjinskih zajednica i organa pokrajinske uprave s jedne, i organa Republike Srbije i Saveznog ministarstva za ljudska i manjinska prava, s druge strane. No, pomaci u angažovanju državnih organa koji su doveli do smanjivanja broja incidenata govore da se saradnjom činilaca sa svih nivoa etnički incidenti u Vojvodini mogu staviti pod kontrolu.

Spirala etničkih tenzija u Vojvodini ulazi u svoju treću fazu, obeleženu smanjivanjem broja incidenata na etničkoj osnovi i nekim drugim karakteristikama.

Važno je da se pri tretiranju ove teme ne padne u logičku grešku *post hoc, ergo propter hoc*, mada su međaši između pojedinih faza u razvoju problema dosta jasno obeleženi. Ipak je značajno konstatovati vremenski sled događaja da bi se kasnije preduzela analiza celog procesa. Posledice ne mogu da prethode uzrocima. Prva faza nastupila je posle ukidanja vanrednog stanja, kada se broj incidenata postepeno povećao. Eskalacija je nastupila posle parlamentarnih izbora 26. decembra 2003., sa dva eruptivna pražnjenja, jednim u vreme »kosovskih događaja« marta 2004., a drugim pred lokalne i pokrajinske izbore u septembru, kada je broj incidenata veoma povećan.¹ Internacionalizacija problema do koje je došlo na inicijativu Republike Mađarske neposredno je prethodila smanjivanju broja incidenata.

Osnovni metodološki problem predstavlja razlikovanje incidenata u kojima su akteri pripadnici različitih nacionalnosti od onih koji su incidenti na etničkoj osnovi *in stricto senso*. Ovaj problem otežava rad organizacija za ljudska prava i olakšava različite načine političkog manipulisanja problemom.

¹ www.cdcs.org.yu/docs/etnički_vojv.doc

Prema podacima Pokrajinskog sekretarijata za propise, upravu i nacionalne manjine, iz novembra 2004. godine, među analiziranih oko 300 incidenata u kojima su učestvovali pripadnici različitih nacionalnosti utvrđeno je da trećina njih ima međunacionalnu osnovu. O ovom problemu više će reći biti kasnije.

Bez namere da se pruži potpuni obuhvat, u razdoblju od 1. oktobra 2004. do 15. januara 2005. na području Vojvodine zabeleženi su ispisivanje grafita koji sadrže pretnje pripadnicima određenih nacionalnosti, često na verskim objektima, višekratno u Novom Sadu, Sremskoj Kamenici, Petrovaradinu, na zgradi Hrvatsko-bunjevačko-šokačke stranke u Subotici i drugde, lažna dojava o podmetnutoj bombi u konzulatu Republike Mađarske u Subotici, premlaćivanje maloletnika na rasnoj osnovi u Novom Sadu, vandalizam na katoličkom groblju u Somboru odmah posle praznika Svih Svetih, tuče na nacionalnoj osnovi u Subotici, tuča srednjoškolaca različitih nacionalnosti u Temerinu, tuče između omladinaca iz većinski mađarskih i većinski srpskih mesta Torda, i Banatski Dvor, odnosno Nova Crnja i Aleksandrovo.

Neki od učesnika sa javnih rasprava održanih u Somboru, Kikindi, Novom Sadu i Subotici bili su svedoci vređanja i tuča na nacionalnoj osnovi u nekima od ovih mesta i u selima u Sremu u kojima je i posle masovnog iseljavanja iz vremena ratova ostao da živi deo hrvatskog življa. Navođeni su konkretni primeri o kojima štampa nije pisala, pa se može pretpostaviti da je broj incidenata veći od pažnje koju im posvećuju mediji.

Dok su pre internacionalizacije o etničkim incidentima u Vojvodini osim pokrajinskih medija pisali samo B92 i "Danas", beogradski mediji su poslednjih meseci znatno otvoreniji prema ovim problemima. I dalje postoji usredsređenost pre svega na incidente između etničkih Srba i Mađara, uz zanemarivanje ostalih.

Složenu sliku etničkih odnosa u Vojvodini poslednjih meseci dodatno komplikuju iredentistički skup radikalnih Mađara u Malom Idošu, nacionalistički grafiti iredentističkog sadržaja u Bečeju, problemi oko televizijskog informisanja na hrvatskom jeziku i zahtev Zajednice Rumuna Srbije za priznavanjem Rumunske pravoslavne crkve u Srbiji.²

Na grupnim razgovorima u gradovima Sombor, Kikinda, Novi Sad i Subotica kao izvori etničkih tenzija na mikro nivou pomenuti su i etnička utakmica oko rukovodećih mesta i oko drugih resursa, pre svega oko radnih mesta.

Obeležje ove »treće faze« novih etničkih tenzija u Vojvodini jeste ne samo smanjivanje broja etničkih incidenata, nego i njihovo pomeranje na centralni i južni deo Pokrajine. Kao pitanje koje zahteva pažljivu analizu ostaje problem »fokusiranja« incidenata, odnosno nedovoljno potvrđen utisak da se većina incidenata periodično usmerava prema pripadnicima pojedinih etničkih grupa (januara 2004. prema Hrvatima, februara 2004. prema Mađarima, marta prema Albancima, Aškalijama i

² O diskriminaciji Rumunske pravoslavne crkve videti www.cdcs.org.yu/docs/ver-srp.doc

Romima, uz manju zastupljenost Rusina i Slovaka, poslednjih meseci možda ponovo prema Mađarima i Hrvatima). Ovo pitanje zahtevalo bi sasvim posebno istraživanje i analizu.

Promena u stavu relevantnih činilaca u toku poslednjih meseci

Stav relevantnih političkih činilaca menjao se od vremena internacionalizacije. Internacionalizacija je donela značajne promene u ponašanju organa vlasti, pre svega policije i tužilaštva.

Kada je početkom oktobra 2004. Parlamentarna Skupština Saveta Evrope usvojila rezoluciju o funkcionisanju demokratskih institucija SCG, šef delegacije Srbije i Crne Gore g. Zoran Šami izjavio je da "svi nadležni državni organi moraju da učine sve, da pronađu i kazne krivce i time vrate mir u tu divnu, višenacionalnu sredinu kakav je Vojvodina", čime je priznao postojanje tenzija i nedovoljnu aktivnost državnih organa.³

Ubrzo potom je i lider vodeće partije vojvođanskih Mađara g. Kasa izjavio: "Složili smo se takođe i da je reč atrocitet prejaka formulacija sa moje strane...". G. Kasa je uz ostalo dodao: "Da je policija radila svoj posao ovako kao posle internacionalizacije, onda bi bilo mnogo manje problema."⁴ U osnovi povoljnu ocenu izneo je i g. Laslo Joža, predsednik Nacionalnog Saveta Mađara: "Po oceni Lasla Jože, međuetnički odnosi u Vojvodini trenutno su "kud i kamo bolji" nego u minulom periodu. "Imam saznanja da policija sada mnogo više pažnje posvećuje slučajevima za koje se sumnja da imaju etnički karakter i da preventivno delovanje daje prve rezultate. Međutim, i dalje ne vidimo da se vinovnici incidenata izvode pred lice pravde"⁵ No, samo koju nedelju kasnije g. Kasa je izjavio da policija ne preduzima ništa kako bi sprečila međunacionalne incidente.⁶

Upozorenje je stiglo i od specijalnog izvestioca UN g. Ambei Ligabo-a koji je izjavio da, na žalost, etničko nasilje u Srbiji i Crnoj Gori u svakom momentu može ponovo da izbije. "Specijalni izvestilac visokog komesara UN za ljudska prava preporučio je da situacija u Vojvodini, iako na prvi pogled mirna, ipak bude pod stalnom prismotrom međunarodne zajednice, kako bi se izbegle neke neočekivane neprijatanosti. Govoreći o stanju na Kosovu i Metohiji, Ligabo je istakao da još mnogo toga treba da bude postignuto do održivog nivoa miroljubive koegzistencije i tolerancije među svim etničkim grupama."⁷

Vlast Republike Srbije je u okviru svojih napora osim formiranja vladinog saveta za međunacionalne odnose predvidela, prema rečima g. Esada Džudževića, predsednika Odbora za međunacionalne odnose Skupštine Srbije, iz sredine decembra, projekt o stanju međunacionalnih

³ www.B92.net, 5.10.2004

⁴ Dnevnik, 11.10.2004

⁵ Dnevnik, 21.10.2004

⁶ Dnevnik, 6.11.2004

⁷ Srna, 19.10.2004

odnosa i položaju manjina u Srbiji. Cilj projekta treba da bude izgradnja mehanizama koji bi doprineli stvaranju atmosfere tolerancije. No, neslaganja u vezi sa incidentima su u toku decembra ponovo obeležila odnos mađarske zajednice koja je najbrojnija manjinska zajednica u Vojvodini i državnih organa. G. Kasa je vrlo oštro ocenio ponašanje Ministra za ljudska i manjinska prava g. Ljajića. "On je svoj stav argumentovao time da Ljajić nije reagovao na nedavnu tuču u Tordi, u opštini Žitište, kada su mladići srpske nacionalnosti iz susednog sela upali i pretukli lokalne mladiće mađarske nacionalnosti, a taj događaj je, prema Kasinim rečima, upozorenje da krv ne sme pasti i da Mađari neće trpeti beskonačno maltretiranje".⁸ G. Ljajić je nekoliko dana kasnije izjavio: "Incidenata jeste bilo, ali je isto tako tačno i da je njihovo preuveličavanje nanelo nemerljivu štetu pre svega državi, ali i međuetničkim odnosima u Vojvodini."⁹ Aktivnosti pokrajinskih organa uprave Vojvodine na smirivanju etničkih tenzija, kao i Pokrajinskog ombudsmana dr Petra Teofilovića koji je zbog incidenata posetio mesta Tordu, Banatski Dvor i Žitište privukle su manju pažnju beogradske javnosti. Aktivnosti potpredsednika Izvršnog Veća Vojvodine dr Lodi Gabora i Dušana Jakovljeva na smirivanju tenzija izazvale su reakciju poslanika Srpske radikalne stranke u Skupštini AP Vojvodine.

Ocenjujući etničke probleme u Vojvodini ministar Ljajić je januara 2005. pored ostalog izjavio: »na Jugu Srbije smo imali oružani konflikt, a u Vojvodini kafanske tuče, nekada sa elementima etničkog konflikta, a nekada klasične tuče ljudi u alkoholisanom stanju, ali su nesumnjivo svi ti incidenti imali političke reperkusije. To je poslužilo kao povod za političku i medijsku eksploataciju i internacionalizaciju. (...) Ja ne mogu da budem u svim kafanama i da razvađam ljude. (...) Tako da mislim da je to jedan naduvan problem i da se to sve više i uviđa u međunarodnoj zajednici. Mnogi predstavnici međunarodne zajednice su mi rekli da nisu mogli na prvi zahtev Mađarske koja je ušla u EU da odgovore negativno, nego su to pitanje na taj način otvorili, sa dubokom svešću da problem nije onakav kakav se predstavlja.«¹⁰

U međuvremenu se 16.12.2004. kao za sada najznačajniji dokument o ovim pojavama pojavio izveštaj Saveta Evrope za period od septembra do novembra 2004. U ovom izveštaju se zaključuje da je u Vojvodini "situacija početkom 2004 pogoršana nakon serije etnički motivisanih incidenata". Kao rezultat monitoring misije SE zaključuje i sledeće:" 25.I Niko od sagovornika ne poriče da je tokom prvih meseci 2004 došlo do zabrinjavajućeg i neprihvatljivog porasta broja etnički motivisanih incidenata usmerenih protiv pripadnika nacionalnih manjina, naročito mađarske i hrvatske manjine (...) 25. III Svi sagovornici (uključujući predstavnike nacionalnih manjina) su mišljenja da ova serija incidenata ne predstavlja deo nekakvog opšteg sinhronizovanog plana zvaničnih organa protiv nacionalnih manjina u Vojvodini. (...)

⁸ Beta, 8.12.2004

⁹ www.B92.net, 13.12.2004

¹⁰ Vreme 13. 01. 2005. str. 18

25.VI.Svi sagovornici ističu odgovornost vlasti u Beogradu zbog zakasnele reakcije na ove događaje. Različita misljenja izražena su u vezi sa stvarnim efektima i reakcijama nakon posete premijera Koštunice pokrajini tokom septembra.

25.VII Pojedini sagovornici (uglavnom predstavnici nacionalnih manjina) ističu da su međunarodni interesi i pritisak isključivi razlog reagovanja vlasti u Srbiji

25. VIII Najznacajnji zaključak u vezi sa ovim jeste opšta saglasnost svih sagovornika po pitanju odsustva adekvatne reakcije i mera policijske zaštite, odsustvo valjane istrage i sporost sudskih organa. (...)

Ovakvo odsustvo valjanog istražnog postupka u vezi sa incidentima i kažnjavanja vinovnika može se obrazložiti nedostatkom profesionalizma u policiji i tužilstvu, ili pak određenim saučesništvom sa političkim grupacijama kojima je u interesu stvaranje tenzija pre održavanja izbora. Potrebno je ukazati i da se ova dva objašnjenja uzajamno ne isključuju.”¹¹

U toku prve polovine januara 2005. godine zbog razvoja situacije na planu promene Ustava Srbije u javnosti je došlo do povezivanja problema Kosova sa problemom etničkih incidenata u Vojvodini. Lideri političkih stranaka Mađara iz Vojvodine su u vezi sa ovim zauzeli međusobno dosta različite stavove, koji variraju od dosta doslednog zagovaranja kulturne autonomije (VMSz) do ne sasvim nedvosmislenog zahteva za izjednačavanjem legalnog položaja etničkih Srba na Kosovu i etničkih Mađara u Vojvodini (g. Agošton Andraš).

Pažnju javnosti je privukao izveštaj Human Rights Watch iz sredine januara 2005. Istraživač HRW za prostor bivše Jugoslavije Bogdan Ivanišević ocenio je da je Srbija nazadovala u odnosu prema manjinama. Treba uneti jednu ispravku u vezi sa ocenom g. Ivaniševića u vezi sa ponašanjem policije u Novom Sadu 17. 03.2004. Tvrdnja iz izveštaja HRW da je “iste večeri policija u Novom Sadu stajala po strani dok su demonstranti napadali i ozbiljno oštetili lokalni centar islamske zajednice kao i poslastičarnice i pekare čiji su vlasnici etnički Albanci i muslimani” jeste istinita, ali prenebregava kontekst. Policija je uz pomenute objekte dopustila da se demolira i fasada zgrade Izvršnog Veća Vojvodine pošto je u koordinaciji sa Izvršnim Većem procenjeno da je bolje da huligani demoliraju centar Novog Sada da bi skoncentrisane policijske snage spasle aškalijska naselja Adice i Veliki Rit koje je napalo oko dve hiljade prestupnika. Braneći živote i imovinu stanovnika ovih nasilja policija je delovala vrlo robustno, uz primenu fizičke sile, suzavca i vodenih topova. Tom prilikom povređeno je desetak policijaca. Ova ispravka nije beznačajna stoga što ponašanje novosadske policije u martu 2004. jeste na žalost ne suviše čest primer efikasnog i profesionalnog delovanja na planu primene Ustava i zakona pri zaštiti pripadnika manjinskih zajednica.¹²

¹¹ [www.dsp.coe.int/Monitoring/docs/SG-inf\(2004\)33_Ser.pdf](http://www.dsp.coe.int/Monitoring/docs/SG-inf(2004)33_Ser.pdf)

¹² Danas, 14.01.2005; ponašanje kriznog štaba i policije na suzbijanju etničkih nemira u Novom Sadu 17.03.2004 detaljno je opisao tadašnji potpredsednik Izvršnog Veća Vojvodine dr Duško Radosavljević na press konferenciji CDCS u Media Centru u Beogradu 16.09.2004. Vidi raniji izveštaj CDCS na www.cdcs.org.yu/docs/etnički_vojv.doc

S tim u vezi, prema jednom oktobarskom saopštenju novosadske policije, »na zidu zgrade Osnovne škole "Sonja Marinković" u Puškinovoj ulici stoji natpis na srpskom jeziku: " Smrt žandarmeriji". "Antipolicijska Grbavica." Dalje, na engleskom jeziku napisano je: "Srbija Srbima, Mađarima sekira". "Dobro došli u srpsku školu"»¹³ Čini se da protagonisti etničkih incidenata uviđaju vezu između delovanja novosadske policije i zaštite prava manjina. U istraživanju koje je CDCS krajem avgusta 2004. izveo u sredinama posebno pogođenim incidentima meštani su ukazivali na potrebu približavanja policije građanima preko stvaranja autonomne vojvođanske ili lokalne policije, pošto su smatrali da bi ona delovala efikasnije nego policija koja je organizovana na sadašnji način.¹⁴

Opšti je zaključak da je internacionalizacija incidenata u Vojvodini znatno smanjila njihov broj. S druge strane, prema iskazima sagovornika na održanim grupnim razgovorima, postoji veliki broj verbalnih incidenata niskog intenziteta koji se ne prijavljuju policiji. Takođe je primetno proširivanje područja na kojima se dešavaju incidenti iz Bačke i na druge delove Pokrajine. (U prvoj polovini 2004. godine kao izuzetak u ovom smislu zabeležena je tuča etničkih Srba i Slovaka iz sela Lug i Susek u opštini Beočin.) Beogradski mediji su otvoreniji prema ovoj problematici nego pre 6.07.2004, kada je šef misije OSCE g. Mauricio Masari prvi od činilaca van Vojvodine pomenuo »sporadične etničke incidente u Vojvodini« na konferenciji Centra za regionalizam u »Sava centru« u Beogradu. Posebno je loše što postoji veliki raskorak u ocenama etničkih incidenata u Vojvodini između međunarodnih organizacija, manjinskih zajednica i organa pokrajinske uprave s jedne, i organa Republike Srbije i Saveznog ministarstva za ljudska i manjinska prava, s druge strane. No, pomoci u angažovanju državnih organa koji su doveli do smanjivanja broja incidenata govore da se saradnjom činilaca sa svih nivoa etnički incidenti u Vojvodini mogu staviti pod kontrolu.

¹³ Dnevnik, 01.10.2004

¹⁴ www.cdcs.org.yu/docs/etnicki.doc